

Eine Bauaufgabe ohne historisches Vorbild

Kernpunkte des Wettbewerbsverfahrens

Tarihsel örneği olmayan bir inşaat görevi

Yarışma sürecinin ana maddeleri

An unprecedented construction work

The competition's core requirements

Marc Jordi

Dem Wettbewerbsergebnis für das Bet- und Lehrhaus am Petriplatz geht eine lange Planungsgeschichte voraus. Nach 1990 wurde im Gefolge der kritischen Reflexion des nachmodernen Städtebaus die DDR-Staatsmitte, zu der auch der Petriplatz gehört, infrage gestellt. Gleichzeitig erlebte der historische Gründungskern der Doppelstadt Berlin zumindest im planerischen Geiste eine Renaissance. In vielen Planungswerkstätten und Foren wurde das Berlin der Zeit vor 1945 zur Grundlage für die weitere Stadtdebatte. Neue Chancen für einen Nachwendestadtumbau eröffneten sich mit dem 1999 gefassten Senatsbeschluss zum *Planwerk Innenstadt*, dessen Programmatik auf den damaligen Senatsbaudirektor Hans Stimmann zurückging. Für den Petriplatz wurde das Vorhaben gefasst, den städtebaulichen Zustand vor 1945 wiederherzustellen, die überdimensionierte Gertraudenstraße zu verschmälern und die 1964 gesprengte Petrikirche zumindest als Bodenbelagsmarkierung wieder sichtbar zu machen.

2006 wurde dann mit Grabungen zur Freimachung der angrenzenden Baufelder des Petriplatzes begonnen. Im Jahr darauf präsentierten die Archäologen erste aufsehenerregende Ergebnisse, die zu Änderungen des städtebaulichen Konzepts für den Petriplatz und sein Umfeld führten.

Petrus alanındaki İbadet ve Öğretim Evi yarışması sonucuna varılmadan önce uzun bir planlama dönemi yer aldı. 1990'dan sonra modern ötesi kentleşmenin eleştirel yansıtılması sonucunda, Alman Demokratik Cumhuriyeti devlet merkezi ve bu çerçevede Petrus alanı da tartışma konusu oldu. Aynı zamanda Berlin çifte kentinin tarihsel doğuşunun çekirdek bölgesi de hiç değilse planlama ruhu çerçevesinde bir rönesans yaşadı. Bir çok planlama atölyeleri ve forumlarında 1945 öncesi Berlin, yeni kentleşme tartışmalarının temelini oluşturuyordu. Dönüşüm sonrası kentleşme değişimi için, 1999'da alınan, program içeriği özünde o zamanın Senato İnşaat müdürü Hans Stimmann'dan kaynaklanan "kent içi planlama sistemi" konulu Senato kararı yeni fırsatlar yarattı. Petrus alanı için kent planı olarak 1945 öncesi durumun yeniden oluşturulması, ölçüsüz genişlemiş bulunan Gertraudenstraße'nin daraltılması ve 1964'te havaya uçurulan Petrus Kilisesi'nin, hiç değilse zemin döşemesi şeklinde yerinin belirlenmesi hedefleri tespit edildi.

2006'da Petrus alanı sınırdaki inşaat alanlarının ortaya çıkarılması için kazılara başlandı. Ertesi yıl arkeologlar ilk dikkat çekici sonuçları sundular; bunlar Petrus alanı ve çevresi hakkındaki kent planı konseptinin değişmesine yol açtı.

The outcome of the architectural competition for the House of Prayer and Learning on Petriplatz was a long time in the making. From 1990 onwards, there was widespread criticism of East Berlin's post-modern urban design, including that of Petriplatz, and the historic cradle of the twin townships of Cölln-Berlin enjoyed a planning renaissance. There were numerous workshops and forums on the revival of pre-1945 Berlin, and a 1999 senate resolution on the inner-city development plan instigated by Hans Stimmann, the senate's director of construction, opened up new opportunities for radical rebuilding. It was decided that Petriplatz should be restored to its prewar layout, with the extremely wide Gertraudenstraße being narrowed, and should include a reminder of the church demolished in 1964, even if only in the form of markings on the ground.

Excavations began on the area around Petriplatz in 2006, and the archaeologists' initial results, published the following year, aroused considerable interest. They also led to changes in the urban plan for the square and its surroundings.

It was not just the excavations around the Latin school that brought the site into the spotlight. The presence of so much history, including the church foundations and the many bones that were unearthed, made

Nicht nur die Ergebnisse der Grabungen im Bereich der Lateinschule machten Geschichte neu wahrnehmbar. Auch die freigelegten Fundamente der Petrikirchen und die Ausgrabung der Gebeine der um die einstigen Kirchen bestatteten Gemeindeglieder rührten an das historische Bewusstsein. Die physische Präsenz von Geschichte machte einen tiefen Eindruck auf Fachleute und Bürger. Gut sichtbar war, wie die gotischen Kirchen verdrängt worden waren und diese wiederum von den mächtigen, 1853 erbauten Strack'schen Kirchenfundamenten überlagert wurde. Angesichts der jahrhundertelangen kirchlichen Prägung des Platzes und vor dem Hintergrund der Ergebnisse der Grabungen beschloss die Evangelische Kirchengemeinde St. Petri – St. Marien bereits 2008, in Abstimmung mit Kirche und Stadt eine zeitgemäße und dem Ort verpflichtete Nutzung für einen neuen Sakralbau zu entwickeln. Bald darauf entstand die Idee, ein Sakralgebäude der drei monotheistischen Religionen Judentum, Christentum und Islam zu errichten.

Im Auftrag der St. Petri – St. Mariengemeinde und in Gesprächsrunden mit der Jüdischen Gemeinde zu Berlin und dem *Forum für Interkulturellen Dialog e.V.* wurden verschiedene Konzepte erörtert

Tarihsel algılamayı etkileyen yalnızca Latince Okulu bölgesindeki kazıların sonuçları olmadı, Petrus kiliselerinin ortaya çıkarılan temelleri ve eski kiliselerin çevresindeki cemaat üyelerinin mezarları da tarih bilincinin duyarlılığını arttırdı. Tarihin fiziksel varlık olarak ortaya çıkması gerek uzmanları, gerekse Berlinlileri derinden etkiledi. Grael'in barok kilisesinin nasıl Gotik kiliselerin yerini kapladığı, bunun da yerini 1853'te kurulan muazzam Strack kilisesinin temellerine bıraktığı gözle görülür şekilde ortadaydı. Alanın karakterini yüz yıllar boyunca kilisenin belirlemiş olduğu gerçeği karşısında ve kazı sonuçlarının arka planında St. Petrus – St. Marien Protestan Cemaati daha 2008 yılında, kilise ve devletle de anlaşma içinde, burada çağdaş ve bu yere yakışır bir şekilde yararlanılacak yeni bir kutsal bina geliştirme kararını aldı. Hemen ardından da üç tek tanrılı dinin, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın bir kutsal binasını kurma fikri ortaya çıktı.

St. Petrus – St. Marien Protestan Cemaati'nin verdiği görevle ve Yahudi Cemaati ve Forum für Interkulturellen Dialog e.V. ile görüşmeler çerçevesinde değişik konseptler gözden geçirildi ve uygulanabilirlikleri sınıandı. Sonunda tercihan doğrudan doğruya Strack kilisesinin temelleri üzerinde inşa edilecek yeni bir bina üzerinde anlaşmaya varıldı. Bunu

a deep impression on experts and public alike. It was very clear how the Gothic churches had been replaced first by Grael's Baroque building, and then by the massive foundations of Strack's church, built in 1853. Because churches had dominated the square for so many centuries, and in view of the excavations' results, the Evangelische Kirchengemeinde St. Petri – St. Marien reached agreement with the church and the city in 2008 that a new sacred building should be constructed. Soon afterwards, the idea emerged of a building for the three monotheistic religions: Judaism, Christianity and Islam. A variety of concepts were drawn up and tested for feasibility at the request of the Evangelische Kirchengemeinde, in consultation with Berlin's Jewish community and the Forum für Interkulturellen Dialog e.V. Eventually, it was agreed that the new building should preferably stand on the foundations of Strack's church. The planning scheme was outlined at an architecture workshop in July 2010, and this developed further during the months that followed.

The single-phase, non-open architectural competition was announced worldwide in April 2012. The aim was to choose architects who had already designed important religious buildings but also, in view of the project's unusual nature, to obtain the

und auf ihre Machbarkeit hin überprüft. Man einigte sich schließlich auf einen Neubau, der vorzugsweise direkt auf den Fundamenten der Strack'schen Kirche gründet. In einem weiteren Schritt wurden im Juli 2010, flankiert von einem Architektur-Workshop, die Grundlinien des Raumprogramms entwickelt, das in den folgenden Monaten eine weitergehende Ausarbeitung erfuhr.

Im April 2012 wurde der Architekturwettbewerb als nichtoffener, einphasiger Wettbewerb weltweit ausgelobt. Das der Wettbewerbsauslobung zugrunde liegende Anliegen bestand darin, sowohl Architekten auszuwählen, die im Bereich der Sakralarchitektur bereits prägende Bauten errichtet hatten, als auch darüber hinaus angesichts der neuartigen Bauaufgabe ein möglichst großes Spektrum an architektonischen Ideen aufzurufen. Daraus ergab sich das Verfahren, zehn Architekturbüros zu setzen und zugleich ein weltweit ausgeschriebenes Bewerbungsverfahren dem eigentlichen Wettbewerb vorzuschalten. Aus den 208 Bewerbungen aus 14 Ländern wurden 32 Teilnehmer ausgewählt. Mit den eingeladenen Architekten waren somit 42 Architektenteams aufgefordert, ihre Beiträge bis zum 14. August 2012 einzureichen. Im Juni fand das Kolloquium zur Beantwortung der Fragen der am Wettbewerb beteiligten Architekten statt.

Die paritätische Arbeits- und Entscheidungsstruktur unter den Projektpartnern, die im Oktober 2011 mit der Gründung des Vereins *Bet- und Lehrhaus Petriplatz Berlin e. V.* festgeschrieben wurde, prägte auch die Erarbeitung der konzeptionellen Grundlagen für den Architekturwettbewerb. Dem Architekturworkshop in Berlin zu den Kernfragen des Raumprogramms folgten gemeinsame Studienfahrten nach Istanbul (2010) und Köln (2011). Die Erkenntnisse und Ergebnisse dieser »architektonischen Fortbildungen« fanden unmittelbar Eingang in das Raumprogramm und in die Leitideen des Ausschreibungstextes:

izleyen adım, Temmuz 2010'da bir mimari atölye çalışması paralelinde mekân programının ana hatlarının tespiti oldu; daha sonraki aylarda bu daha da işlenerek geliştirildi.

Nihayet Nisan 2012'de mimari yarışması açık olmayan, tek aşamalı bir yarışma olarak dünya çapında ilan edildi. Yarışmanın ilanındaki temel amaç, hem kutsal binaların yapımı alanında belirleyici binalar kurmuş olan mimarları seçmek, ama hem de bu tamamen yeni mimarlık görevi için mimari alanındaki fikirlerin olanağınca geniş bir spektrumuna çağrıda bulunmaktı. Bunun üzerine on mimari bürosu saptamak ve aynı zamanda asıl yarışmadan önce tüm dünyada ilan edilen bir ön yarışma açmak yöntemi uygulandı. 14 ülkeden gelen 208 başvurudan 32 yarışmacı seçildi. Böylece davet edilen mimarlarla birlikte 42 mimar timinden 14 Ağustos 2012'ye kadar katkılarını sunmaları istendi. Haziran ayında yarışmaya katılan mimarların sorularını cevaplamak üzere bir kolokyum toplandı

Ekim 2011 de "Berlin Petrus Alanı İbadet ve Öğretim Evi e.V." derneğinin kuruluşuyla tespit edilen, proje ortakları arasındaki eşitlik temelinde çalışma ve karar alma strüktürü, Mimari yarışmasının konsept temellerinin hazırlanışına da damgasını vurdu. Berlin'deki mekân programının temel sorunlarıyla ilgili mimari atölye çalışmasını, İstanbul'a (2010) ve Köln'e (2011) yapılan inceleme gezileri izledi. Bu "mimari ilerleme kurslarından" edinilen bilgiler ve sonuçlar, yarışma metninin mekân programı ve yönlendirici fikirlerine doğrudan doğruya işlendi.

widest possible range of ideas. Ten firms were pre-selected, and another 32 entries were chosen out of a total of 208 from fourteen countries. The resulting total of 42 teams was required to submit entries by 14 August 2012, and a seminar was held in June to answer their questions.

The project partners shared equal responsibility and decision-making powers, and this was reflected in the creation in October 2011 of the association *Bet- und Lehrhaus Petriplatz Berlin e.V.*, which drew up the conceptual principles for the competition. An architectural workshop in Berlin on key issues involved in the development was followed by joint fact-finding trips to Istanbul in 2010 and Cologne in 2011, and the resulting knowledge was incorporated into the development plan and the call for entries, part of which read as follows:

Extract from the call for entries

a) Architecture:

The following basic architectural principles apply to the new House of Prayer and Learning and its planning context.

1. Recommended material

The foundation walls of the Petrikerche, on which the new building will rest, are made of brick. This is significant. From the 13th century onwards, brick replaced wood and stone as the main construction material for churches in northern Germany. Little stone was available, and brick construction, a technique imported from northern

Auszug aus dem Ausschreibungstext zum Architekturwettbewerb

a) Architektur:

Für die Architektur des neuen Bet- und Lehrhauses im ganzen und im städtebaulichen Kontext ergibt sich aus der Grundkonzeption:

1. Backstein als Materialempfehlung

Die Grundmauern der Petrikerche, auf denen das neue Bet- und Lehrhaus ruhen wird, sind aus Backstein. Das ist kein Zufall. Seit dem 13. Jahrhundert verdrängte der Backstein Holz und Feldsteine als das gebräuchliche Baumaterial für den Kirchenbau im norddeutschen Raum. Angesichts kaum vorhandener Natursteinvorkommen wurde der Backsteinbau, eingeführt aus Oberitalien, die »materialtechnische Voraussetzung der mittelalterlichen Baukultur Norddeutschlands« (G. Kiesow). Im 13. Jh. entstand somit eine Bautradition, die fortgeführt wurde und heute noch in den Bauwerken von Karl Friedrich Schinkel und Herrmann Blankenstein (1829–1910, Stadtbaurat und Leiter der Hochbauverwaltung) sichtbar ist. Wir empfehlen deshalb die Ausführung und Konstruktionslogik des Bet- und Lehrhauses als Backsteinbau, wobei die Hinzuziehung beziehungsweise Ergänzung durch weitere Materialien ebenso möglich ist wie alle in der Tradition des Backsteinbaus verwendeten Bearbeitungsweisen des Ziegels (Verputzung, Farbglasuren, Ziegelsichtigkeit etc.).

2. Die Architektur des Gebäudes sollte so beschaffen sein, dass schon dem sich dem Gebäude Nähernden und erst recht dem Eintretenden **das »ganz Andere« – Transzendenz Atmende – eines Sakralbaus**, der die drei monotheistischen Religionen zur Anschauung bringt, bewusst wird. Der Raumqualität und Raumerfahrung gebühren darum höchste Aufmerksamkeit. Die technisch-infrastrukturelle Ausstattung des Gebäudes ist demgegenüber nachrangig. Haustechnische Elemente können auf ein Minimum reduziert werden.

Mimari yarışması metninden alıntı

a) Mimari:

Temel konseptten gerek bütünsel olarak, gerekse kent planı bağlamında yeni İbadet ve Öğretim Evi'nin mimarisi konusunda şu sonuçlara varılmaktadır:

1. Materyal önerisi olarak pişirilmiş tuğla

Petrus kilisesinin yeni İbadet ve Öğretim Evi'nin üzerine kurulacağı temel duvarları pişirilmiş tuğladandır. Bu tesadüfi değildir. 13. yüzyıldan bu yana Kuzey Almanya'da kilise yapımında pişirilmiş tuğla en çok kullanılan materyal olarak ahşabın ve taşın yerini aldı. Doğal taş malzemesinin hemen hemen hiç bulunmadığı koşullarda yukarı İtalya'dan gelen pişirilmiş tuğla inşaatı, "Kuzey Almanya'nın Orta Çağ inşaat kültürünün materyal tekniği açısından ön koşulu" (G. Kiesow) haline geldi. Böylece 13. Yy.'da bir inşaat geleneği oluşup sürdürüldü, ve bunu bugün dahi Karl Friedrich Schinkel ve Herrmann Blankenstein'in (1829–1910, Kent planlaması müsteşarı ve yüksek binalar idare kurulu başkanı) yapıtlarında gözlemliyoruz. Bu nedenle İbadet ve Öğretim Evi'nin yapımı ve yapı mantığı olarak pişirilmiş tuğla inşaatını tavsiye ediyoruz, bununla birlikte, pişirilmiş tuğla inşaatı geleneği çerçevesinde kullanılan tüm tuğla işleme yöntemleri (Siva, renkli emaye, arkası görünen tuğla v.b.) gibi, başka materyallerin de buna eklenmesi ya da tamamlayıcı olarak kullanımı da aynı şekilde olanaklıdır.

2. Binanın mimarisi öyle olmalıdır ki, daha binaya yaklaşan, ve hele içine giren kişiye, üç tek tanrılı dinden kaynaklanan "tümüyle farklı" – aşkınlık soluyan – bir kutsal bina bilinci uyanmalıdır. Bu nedenle mekânın niteliğine ve mekân yaşantısına en yüksek dikkati göstermek gerekir. Buna karşılık binanın teknik alt yapısal donanımı ikincildir. Ev tekniği öğeleri en aza indirgenmelidir.

3. İbadet ve Öğretim Evi **davetkâr** bir şekilde herkese, dinlerden uzak duranlara da **açık** olmalı, ama aynı zamanda

Italy, became an essential feature of medieval construction in the region. This tradition continued, and was still apparent in the works of Karl Friedrich Schinkel (1781–1841, the Prussian architect responsible for many of Berlin's most famous buildings) and Hermann Blankenstein (1829–1910, city building councillor and head of the construction administration). We therefore recommend that the House of Prayer and Learning be built in brick. As with all other such structures, it may be used in conjunction with other materials and treatments, such as plaster and coloured glazes, or left exposed.

2. The architecture should be such that anyone approaching or entering the building should immediately be aware of its sacred, transcendent otherness, and the fact that it has been built by the three monotheistic religions. The quality and perception of space should therefore be a major priority, and infrastructure is a secondary consideration. Building technology should be reduced to a minimum.

3. The building should be open and inviting to all, including those of no religion, but the three faiths should also be apparent in the external design.

4. The architecture should give adequate expression to the complex relationship between the religions.

5. Based on the primary architectural idea, the building should have separate worship areas for each of the three religions, and a shared central space. From a conceptual and design point of view, the relationship between them is of the essence: the central space should derive its form and character from the architecture of the three places of worship, and vice versa. This will reflect part of the project's main philosophy, which is that the more open religions are to the city and to other faiths, the better they will understand their own identities.

3. Die Architektur des Bet- und Lehrhauses soll eine **einladende Offenheit** für alle, auch den Religionen Fernstehende, zum Ausdruck bringen, die dabei aber eine Erkennbarkeit der drei Religionen auch nach außen hin gestalterisch umsetzt.

4. Die Architektur des Bet- und Lehrhauses soll der **Komplexität im Miteinander der Religionen** einen adäquaten Ausdruck verleihen.

5. Von der architektonischen Grundidee her soll ein Bet- und Lehrhaus entstehen, **das drei getrennte Sakralbereiche für jede der drei Religionen mit einem gemeinsamen Zentralraum(-bereich) verbindet**. Die drei getrennten Sakralbereiche und der Zentralbereich/-raum sind dabei in einem konzeptionell-gestalterisch essentiellen Wechselbezug zu denken: Der Zentralraum erhält Charakter und Gestalt durch die architektonische Gestaltung der drei Sakralbereiche; die drei Sakralbereiche erhalten, über das je Eigene hinausgehend, eine Prägung durch den Zentralraum (-bereich). Ein Grundgedanke des Projektes – je konsequenter die Öffnung zur Stadt und zur anderen Religion, desto intensiver wird zur Selbstverständigung über die je eigene Identität angeregt – erhält so seinen adäquaten architektonischen Ausdruck.

d) Grundkomponenten der Nutzung

1. Der **Zentralraum** (-bereich) markiert innerhalb des Bet- und Lehrhauses **das zentrale räumliche Symbol eines Miteinanders der drei Religionen**. Dementsprechend großzügig – und gerade hier den Bestimmungen der Präambel folgend – ist er zu konzipieren. In seiner Ausstattung und Funktion steht er in der Tradition eines Lehrhauses für die Begegnungen der Religionen und der Stadtgesellschaft in dem gesamten Spektrum möglicher Nutzungsformen.

2. Der Zentralraum (-bereich) fungiert in diesem Sinne als ein architektonisch anspruchsvoller Sakralraum, der in seiner Erhabenheit zum Verweilen einlädt und zugleich Begegnungsraum ist, der in einer beiläufigen Unumgänglichkeit Begegnungen zwischen den Menschen ermöglicht, die ihre je eigenen Sakralräume betreten wollen.

üç dini dışarıya karşı da gözle görülür şekilde yapısal olarak yansıtmalıdır.

4. İbadet ve Öğretim Evi'nin mimarisinde **dinlerin birlikteliğinin kompleks yapısı** hakkında ifadesini bulmalıdır.

5. Temel mimari düşünce, burada **her üç dinin birbirinden ayrılmış birer kutsal mekânının ve bunları birbirine bağlayan bir merkezi mekânın (alanın)** bulunduğu bir İbadet ve Öğretim Evi'nin yapımıdır. Üç birbirinden ayrı kutsal alanla merkezi alan / mekân özünde birbirleriyle konseptsel ve yapısal bir karşılıklı ilişki içinde düşünülmelidir: Merkezi mekân karakterini ve yapısını üç kutsal alanın mimari yapısından almakta, üç kutsal alansa kendilerini aşarak merkezi mekândan (alandan) etkilenmektedir. Projenin bir temel düşüncesi – kente ve diğer dinlere açılma ne kadar tutarlılıkla yapılırsa, kendi kimliğinin hakkındaki kendini tanıma o kadar yoğun olur – böylece mimaride hakkında ifadesini bulacaktır.

d) Kullanımın temel bileşenleri

1. **Merkezi mekan** (alan) İbadet ve Öğretim Evi içinde **üç dinin birlikteliğinin merkezi mekânsal simgesi** oluyor. Buna uygun olarak da cömertçe – ve böylelikle preambelindeki ilkelerle uyum içinde – tasarlanması gerekir. Donanımı ve işlevi ile, olanaklı olan tüm yararlanma biçimlerinin spektrumu içinde dinlerin ve kent toplumunun buluşma yeri olan bir öğretim evi geleceğini yaşatmaktadır.

2. Merkezi mekan (alan) bu anlamda, mimari açıdan, uyandırdığı yücelik duygusu ile orada kalmaya davet eden iddialı bir kutsal mekân işlevi görmektedir, ama aynı anda da kendi kutsal mekânına gitmekte olan insanların karşılaştıkları bir buluşma mekânı olmaktadır.

3. **Üç birbirinden ayrı kutsal mekân** donanımları ve işlevleriyle İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik için tanrıya ibadet mekânı olarak hizmet vermektedirler.

4. Ortak bir merkezi alan / mekân çevresinde gruplaşan üç ayrı mekân şeması, formel bir görüntüleme olarak anlaşılmalıdır, bunun mimari açısından niteliksel olarak "özgün", ve bağımsız bir içerikte hayata geçirilmesi gerekir. Dinlerin eşitliği kavramı burada kesin bir alansal eşitlik olarak değil, daha çok hacimsel eşitlik anlamında anlaşılmalıdır.

d) Main components of the building

1. The central space is the principal symbol of the relationships between the three faiths. It should therefore be sufficiently spacious, and comply with the requirements stated in the preamble. Its design and function will be that of a house of learning in which the religions can encounter one another and the urban community at large, and it will have a wide spectrum of possible uses.

2. The high-quality architecture of this sacred space will encourage visitors to linger and, because adherents of the different faiths will be compelled to mingle as they enter and leave their own places of worship, promote encounters between them.

3. The structures and interiors of the three separate places of worship must be designed for the needs of Muslims, Jews and Christians.

4. The idea of three separate spaces grouped around a common area must be given a high-quality, uniquely distinctive architectural interpretation. The faiths must be treated equally, in terms not so much of floor space as of volume.

5. Ideally, the places of worship should open out directly into a large and visually attractive central space, for example using sliding doors, but this is optional, and the character of the space must not be spoiled by the overuse of technology.

6. The three communities should be able to use their places of worship simultaneously without causing mutual inconvenience.

7. The places of worship should be sufficiently flexible, for example making it possible to add galleries to separate the sexes in the synagogue and the mosque.

f) Use of light

Careful use of light is very important. In particular, daylight should be used to bring out both the symbolic and functional aspects of religious architecture, for instance to affect people's perceptions of space and create a suitably reverential atmosphere within a sacred space. All three religions have a theological and symbolic relationship with light. God created light:

3. Die **drei getrennten Sakralbereiche** dienen in Ausstattung und Funktion als Gottesdiensträume von Islam, Judentum und Christentum.

4. Das Schema der drei separaten Räume, die sich um einen gemeinsamen Zentralbereich /-raum gruppieren, ist als formale Veranschaulichung zu verstehen, die einer qualitativ »eigenartigen« und eigenständigen architektonischen Umsetzung bedarf. Die Parität der Religionen ist weniger als strenge Flächenparität aufzufassen, sondern eher im Sinne einer Volumenparität.

5. Eine Öffnung der eigentlich getrennten Sakralräume zu einem großen und ästhetisch überzeugenden Zentralraum ist als Option wünschenswert, bedarf aber hinsichtlich der Realisierbarkeit einer sorgfältigen Abwägung, da der Raumcharakter durch technische Einbauten (Schiebetüren oder Ähnliches) nicht über Gebühr beeinträchtigt werden soll.

6. Eine parallele Nutzung der getrennten Sakralräume ohne »gegenseitige Beeinträchtigung« soll prinzipiell möglich sein.

7. Bei der Nutzung der getrennten Sakralräume soll eine weitgehende Flexibilität möglich sein, etwa in der Frage der Möglichkeit der Geschlechtertrennung im Bereich des Judentum und des Islam (Emporenlösungen).

f) Umgang mit dem Licht

Von großer Bedeutung ist ein bewusster Umgang mit dem Licht. Der Symbolik, die allen Elementen der Sakralbauarchitektur, selbst vielen eigentlich funktionalen Details, innewohnt, gilt es vorrangig in der Frage des Lichts, insbesondere des Tageslichts, nachzugehen. Zu bedenken ist dabei die raumbildende Wirkung des Tageslichts, besonders bei der atmosphärischen Gestaltung von Sakralräumen. Für die drei Religionen lässt sich gleichermaßen ein theologisch-symbolischer Bezug zum Licht herstellen. Gott ist demnach der Schöpfer des Lichts, er ist seine Quelle und er selbst wird als Licht bezeichnet (Sure 24:1; Petrus 2,9; 1. Mose, 1). Die Gläubigen werden ins Licht gerufen, und der Lichtglanz der Herrlichkeit Gottes erleuchtet das himmlische Jerusalem. In architektonischer

5. Aslında ayrı ayrı olan kutsal mekânların büyük ve estetik açıdan doyurucu bir merkezi mekâna açılması, bir opsiyon olarak arzu edilir bir şey, ama uygulamada bunun olumlu ve olumsuzluğunu özenle karşılaştırmak gerek, çünkü bu amaca yönelik teknik ilaveler (sürgülü kapılar v.b. gibi) mekânın karakterini gereğinden fazla etkilememelidir.

6. Kutsal mekânların "birbirini rahatsız etmeden" paralel olarak kullanımı, prensip olarak mümkün olmalıdır.

7. Birbirinden ayrı duran kutsal mekânlarda çok geniş bir esneklik mümkün olmalıdır, örneğin Yahudilik ve İslam'ın alanlarında kadınlarla erkeklerin ayrı oturması olanağı sorunu gibi (Balkonlu çözümler).

f) Işığın kullanımı

Işığın bilinçli bir şekilde kullanılması çok önemlidir. Kutsal mekânlar mimarisinin tüm öğelerinin, hatta aslında işlevsel ayrıntıların bile, içerdiği simgesellik konusunda, birincil olarak ışık sorunu ile, özellikle de gün ışığı sorunu ile ilgilenmek gerekir. Burada, özellikle kutsal mekânların atmosferini yapılandırmada, gün ışığının mekân oluşturan etkisi göz önüne alınmalıdır. Her üç dinde de aynı şekilde ışığa teolojik – simgesel bir ilgi kurulmaktadır. Buna göre, Tanrı ışığın yaratıcısıdır, kaynağıdır, ve o kendisi ışık / nur diye

He is its source, and is also Himself described as light (Sura 24:1; Peter 2,9; 1 Moses, 1). The faithful are summoned to the light, and the radiance of God's majesty illuminates the heavenly Jerusalem. Light has a special importance in the architecture of the Gothic cathedral, whose light and dimensions are an expression of heaven (O. von Simson). Light is seen symbolically as God's most direct manifestation in the world, but one which also casts a shadow on the things it touches. At the end of days, God will be all things, and His light will penetrate and transform matter. The theology of Gothic cathedrals focuses on the transformative power of God's light, so illumination must be used carefully. The House of Prayer and Learning must not look like a department store full of tracked spotlights.

The jury, chaired by Hans Kollhoff, met in Berlin's Parochialkirche on 6 September 2012, and unanimously selected the entry submitted by the Berlin firm Kuehn Malvezzi. The enclosed booklet gives details of the selection procedure, and the membership of the various bodies involved.

.....
Marc Jordi of Architekturbüro Jordi & Keller, is an architectural project designer. He was responsible for supervising the competition procedure.

Hinsicht wird besonders eindrücklich die herausgehobene Bedeutung des Lichts im gotischen Kathedralbau ablesbar: Maß und Licht konstituieren den Bau als Abbild des Himmels (O. von Simson). Licht wird dabei symbolisch verstanden als die unmittelbarste göttliche Manifestation in der Welt, die sich beim Eindringen in die Materie aber fortschreitend abschatet. Am Ende aller Tage wird freilich Gott alles in allem sein und sein Licht wird alles durchdringen und sogar die Materie verwandeln. Genau diese die Materie verwandelnde Kraft göttlichen Lichts schon jetzt vorab in der Welt sichtbar zu machen, ist der Grundgedanke einer »Theologie« der gotischen Kathedrale. Ein unreflektierter Umgang mit dem Licht würde deshalb ebenso zu kurz greifen wie eine Ausleuchtung des Bet- und Lehrhauses im Stile einer Warenhausästhetik (Spotlights, Scheinwerfer, Lichtschienen etc.).

anılmaktadır (Sure 24:1; Petrus 2,9; 1. Musa 1). İnanç sahipleri ışığa çağrılırlar ve Tanrının ululuğu semavi Kudüs'ü aydınlatmaktadır. Mimari açıdan ışığın büyük önemi gotik katedral yapımında özellikle göze çarpar. Boyutlar ve ışık, binayı göğün bir kopyası olarak temellendirir (O. von Simson). Işık burada simgesel olarak, Tanrının en dolaysız tecellisi olarak anlaşılmalıdır; ama o, maddenin içine nüfuz ettikçe, giderek gölgelenmektedir. Ancak tüm günlerin sona erdiği an gelince, onun ışığı her şeye nüfuz edecek, hatta maddeyi bile değiştirecektir. İşte Tanrısal nurun maddeyi değiştiren gücünü şimdiden bu dünyada gözle görülür hale getirmek, Gotik katedral "teolojisinin" temel düşüncesidir. Işığın kavranmadan – yansıtılmadan kullanımı, İbadet ve Öğretim Evi'ni bir satış mağazası estetiği stilinde ışıklandırmak kadar (spot ışıkları, projektörler, ışık hatları v.b.) amaca uzak düşecektir.

Das Preisgericht tagte unter dem Vorsitz von Hans Kollhoff am 6. September 2012 in der Berliner Parochialkirche. Dabei fiel die Wahl einstimmig auf den Entwurf des Berliner Büros Kuehn Malvezzi. Eine detaillierte Zusammenstellung des Ablaufs und der Besetzung der Gremien findet sich im beiliegenden Booklet.

Yarışma jürisi 6 Eylül 2012 tarihinde Hans Kollhoff başkanlığında Berlin Parochial kilisesinde toplandı. Oy birliğiyle Berlin Kuehn Malvezzi Bürosu'nun tasarımı seçildi. Sürecin gelişmesi ve organların birleşimi hakkında ayrıntılı bilgiyi ekteki kitapçıkta bulacaksınız.

Marc Jordi, Architekturbüro Jordi & Keller, ist städtebaulicher Projektentwickler und war Verfahrensbetreuer des Architekturwettbewerbs für das Bet- und Lehrhaus.

Marc Jordi, Jordi & Keller Mimarlık bürosu, kent planlaması proje geliştirme uzmanıdır ve İbadet ve Öğretim Evi mimari yarışmasının yöntem danışmanı olmuştur.

